

DET SYNDIGE MENNESKE OG KÆRLIGHEDEN TIL GUD:

Peder Trellunds andagtstavle fra 1586

Af Martin Wangsgaard Jürgensen

The Sinful Man and The Love of God: Peter Trellund's devotional board from 1586: This article presents the altarpiece-like object donated to the Danish King Frederik II in 1586 by the master calligrapher Peter Trellund from Ribe. The piece has been in the National Museum in Copenhagen since 1877 but has received almost no scholarly attention despite its lavish style. The board is composed of 21 panels with ornate writing inserted into a frame in the style of the early Renaissance of northern Europe. This article identifies the inscriptions on the board and discusses their meaning with regard to the function of the piece. The conclusion is that Trellund's gift to the king is to be understood as a Lutheran devotional object addressing the sinful nature of man and how man is to gain salvation through faith alone, to be used in the private meditations of the king.

I Nationalmuseets udstilling af kirkeinventar fra reformationstiden hænger en tavle (Inv.nr. D1210), der 1586 blev skænket af skolemester og kalligraf Peder Trellund Riber til *Pater Patriæ* (Fædrelandets Fader), Kong Frederik II, som det er anført i dedikationsindskriften (**fig. 1**).¹ Tavlen, der følger en vanlig altertavles struktur med stor- og topstykke samt postament, er iøjefaldende, fordi dens rammeværk i ungrenæssancens stramme stil er udfyldt af 21 felter i mørk porfyr og flødefarvet Solenhoferkalksten samt plader af træ og metal. Heri har Peder Trellund ætset og graveret frakturindskrifter indfattet i rammer med båndornamenter og rosetter, såkaldte røskensrammer, hvor teksterne på tysk, latin og dansk er hentet både fra Bibelen, en række samtidige teologiske afhandlinger og antik litteratur. Om tavlens tilblivelse og tidligste placering, før den kom til Nationalmuseet i 1877, hersker der en del usikkerhed. Tavlens ophavsmand optræder i kredsen

---

¹ Tak til Carsten Bach-Nielsen og Nils Holger Petersen, der begge har været behjælpelige i forbindelse med udarbejdelsen af denne artikel.

omkring kongerne Frederik II og Christian IV.² Han fungerede fra 1581 i Ribe som skolemester for den danske skole i skrive- og regnekunst og købte 1582 et hus i Grønnegade af sin far. Peder Trellunds ambitioner rakte imidlertid videre, og tavlen, som denne artikel handler om, lader til at have været hans adgangskort til kongen. Med gaven opnåede Trellund i hvert fald skattefrihed, og hans forhold til hoffet synes derfra kun udbygget. 1590 dedicerede han et rigt udstyret og illumineret håndskrift om skrivekunsten til Christian IV og modtog 1591 som tak en årlig bevilling på 30 daler.³ Samme år opfordrede kongen ham til at flytte skolen i Ribe til København, hvilket Trellund dog først gjorde i 1599, og 1609 blev han yderligere begunstiget af kongen med en prestigebetonet bestilling på 56 plader i sort, belgisk marmor med indskrifter til Frederiksborg Slotskirke.⁴ Peder Trellund nåede imidlertid ikke selv at afslutte opgaven, idet han døde i 1612, hvorfor arbejdet måtte videreføres af sønnen Villads, og Trellunds enke modtog 1617 den sidste betaling for pladerne. Tavlen i Nationalmuseets samling synes derfor at være Trellunds vej ind i en ganske fornem karriere. Den kom til museet fra Højbjerg Kirke ved Tange Sø i Midtjylland; her havde den stået som altertavle i hvert fald siden 1719, hvor en indskrift på tavlens postamentfelt fortæller, at herskabet til Palstrup lod den renovere (**fig. 2**, nr. 19). Chr. Axel Jensen fandt det "overvejende sandsynlig", at den stammede fra Skanderborg Slotskirke, men den tanke blev senere, om ikke afvist, så problematiseret af Rikke Ilsted Kristiansen.⁵

Peder Trellund er dermed ikke nogen ukendt mester eller lærd, men desuagtet har hans arbejde ikke været indgående undersøgt. Hans arbejder i Frederiksborg Slotskirke er blevet behandlet i forbindelse med udredningen af kirkens arkitekturhistoriske forudsætninger og videre indflydelse, og indskrifternes egentlige indhold er blevet systematisk undersøgt og fortolket, hvilket imidlertid ikke gælder for Trellunds tavle til Frederik II. Det er således fortsat et åbent spørgsmål, hvorfra Trellund fandt inspirationen til teksterne i slotskirken, eller måske rettere hvem, der udpegede de anvendte citater for ham. Det samme er tilfældet for tavlen i Nationalmuseet, der sandsynligvis er blevet til i samarbejde med en teolog, eksempelvis ved Ribe Domkirke.⁶ Ribes lærde talte bl. a. siden 1581 Anders Sørensen Vedel, der selv var optaget af tekstudsmykninger, som det blandt andet fremgår af en håndtegnet

---

² Omtaler af Peder Trellunds liv og virke findes i Johannsen 1998; Jensen 1951–1953, 2, 74; Norn 1975.

³ Der er tale om værket Peder Trellund, *Scriffuer Konst*, 1590. Kgl. Bibliotek, Håndskriftsamlingen, Thott 846.

⁴ *DK. Frederiksborg Amt 1689–1787*; Johannsen 2010 (b).

⁵ Jensen 1951–1953, 74; *DK. Århus Amt*, 6204, 6256, n. 145.

⁶ Det kan naturligvis ikke udelukkes, at Peder Trellund selv var manden bag udvalget af indskrifter, men hans baggrund som håndværker synes at modsige dette.

skitse til en skriftaltertavle udført af Vedel selv.⁷ Nogen direkte forbindelse mellem Vedel og Peder Trellund kan der imidlertid ikke påvises. At der ligger væsentlige overvejelser til grund for citaternes sammenstilling på tavlen, kan der ikke være nogen tvivl om. Trellund og den, der har hjulpet ham med teksterne, har således ganske målrettet arbejdet med forholdet mellem de enkelte tekststykker og tavlens samlede budskab til beskueren. Den mangelfulde undersøgelse af tavlens indhold afspejler sig da også i dens fortolkning, for Chr. Axel Jensen var det oplagt, at det var en altertavle i stil med tidens skriftaltertavler, det, der tidligere blev kaldt "katekismustavler". Den tanke afviste Otto Norn, som først og fremmest opfattede tavlen som en prøveklud på Trellunds kundskaber til kongen, og denne tolkning ("et prøvestykke") gentages i Hugo Johannsens omtale i Weilbachs *Kunstnerleksikon*.⁸ Her skal der imidlertid fremføres en egentlig fortolkning af tavlen, der ikke underkender dens rolle som gave, men som også påpeger, at tavlen i sig selv har haft et klart defineret teologisk sigte.

Tavlens indhold

To af tavlens 21 felter har mistet deres oprindelige indskrifter. Frisefeltet står nu blankt (**fig. 2**, nr. 21), mens postamentfeltet som nævnt fortæller om en senere istandsættelse. Hovedparten af tavlens felter er imidlertid de originale, og Trellunds komposition er derfor så godt som intakt.⁹ Storfeltet (**fig. 2**, nr. 1) rummer i midten en parafrase over den særdeles indflydelsesrige salmedigter, teologen Paul Ebers hymne: "Wenn wir in höchsten Nöten sein", fra 1560 (**fig. 3**).¹⁰ Hymnen er såvel i originalen som i Trellunds udgave et udsagn om, at man selv i livets sværeste stunder kan finde trøst og glæde i Gud, fordi gudstilbedelsen bringer glæden tilbage i mennesket: "Når vi er i den største nød, og ikke ved op eller ned, så har vi dog morgen og aften dette råd i vores hjerter, at vi kan vende os mod dig, du trofaste Gud"¹¹, står der på feltet. Dette er kernen i hele tavlens budskab til beskueren, og teksten flankeres af mindre felter, som parvis diskuterer og udbygger dette udsagn på tværs af midterfeltet, således at småfelternes tekster og materiale hænger sammen. Det øverste venstre felt (**fig. 2**, nr. 2) er et citat på latin fra kirkefaderen Augustins *Epistola CXCIX*, hvis hovedbudskab er, at enhver vil blive dømt på Dommens Dag i den tilstand, som de dør; altså, som du har

---

⁷ Skitsen er diskuteret i Norn 1963; Nyborg 1991.

⁸ Jensen 1951–1953, 74; Norn 1975, 204; Johannsen 1998, 368.

⁹ Der er ikke udført nogen dokumenterede restaureringer af tavlen efter at den er kommet til Nationalmuseet.

¹⁰ Salmen er tidligere identificeret af Knud Banning, se Norn 1975, fig. 6.

¹¹ Wenn wir in höchsten nöten sein, Und wissen nicht wo aus wo ein, So haben wir doch frû und spat, In unnsern hertzen diesen rath. Das wir zû dir du trewer Gott, Uns kheren ...

levet, sådan skal du blive dømt. Dette modsvares af et andet Augustin-citat på latin nederst i højre hjørne (**fig. 2**, nr. 7). Her er det et uddrag fra hans kommentar til salme 109, der er en anrøbelse af Gud, hvor salmens jegperson (traditionelt tolket som Kristus, men her overført på beskueren) klager sin nød over at være omgivet af syndere og ondskab i verden. Samlet bliver citaterne et udsagn om tilværelsens grundvilkår, nemlig at verden er et syndigt sted, og den der lader sig rive med, betaler for dette i sidste ende. I øvre højre hjørne (**fig. 2**, nr. 4) er et bibelcitát på tysk (Es. 53, 5–7), der udmaler de lidelser, Kristus (Messias) pådrog sig for menneskets skyld, hvilket modsvares af et andet bibelsted, ligeledes på tysk, i det nederste venstre hjørne (**fig. 2**, nr. 9). Her læses: “Men når den gudløse vender sig fra alle de synder, han har begået, og holder alle mine love og øver ret og retfærdighed, skal han bevare livet; han skal ikke dø...”.¹² (Ez. 18, 22). Det vil sige, at felterne er endnu en henvisning til det jordiske liv og vejen til frelsen.

Augustin citeres også i storfeltets venstre side (**fig. 2**, nr. 11), her dog på tysk. Citatet handler om forskellen mellem den troende og ikke-troende og angives som stammende fra et værk med titlen *De vera inuocatio* (**fig. 4**), hvilket ikke er en kendt Augustintekst. Indskriftens efterfølgende henvisning til “Quæstio 352” antyder da også, at kilden formentlig er et skolastisk værk, hvor netop Quæstio-formen er almindelig, der fejlagtigt har været tilskrevet Augustin. Peter Trellund har imidlertid næppe selv haft adgang til pågældende værk, snarere har han benyttet Andreas Hondorffs populære *PROMPTVARIVM EXEMPLORVM. Das ist: Historien vnd Exempelbuch*, trykt første gang 1572 i Frankfurt. Her udlægges udvalgte skriftsteder fra Bibelen i evangelisk lys og understøttes af et bredt udsnit af citater fra oldkirkelige og middelalderlige forfattere. Vores egen Saxo citeres eksempelvis også i værket. På bogens s. 127 verso findes Trellunds tyske Augustin-citat ordret samt det efterfølgende salmecitat, som Trellund også afslutter sin indskrift med. At det vitterligt er Andreas Hondorffs eksempelbog, der har været kilden til citaterne, bestyrkes af det forhold, at Augustin også citeres forneden til højre i storfeltet (**fig. 2**, nr. 6). Her kan en barsk udlægning af salme 73 læses: “Vores Herre Gud gør til tider som en far / når han bliver vred over sønnens hastværk / så får han op fra jorden / hvad han der måtte finde / også en løs gren / og tugter barnet dermed / men den anstødelige gren / kaster han derefter ind i ilden / og holder fortsat sønnen og dennes arv af al hans gods i sit hjerte. Således tugter vor Herre Gud også til tider sine egne gennem onde folk / og udviser kortvarigt den vrede over sine

---

¹² Wo sich aber der Gottlose bekeret vom allen seinen Sünden die er gethan hat, und helt alle meine rechte, und thüt recht und wol, So sol er leben und nicht sterben...

udvalgte / som de gudløse må mærke i al evighed.”¹³ Præcis samme tekst findes hos Hondorff på s. 116 verso.

Forneden til venstre i storfeltet (**fig. 2**, nr. 10) citeres salme 23 på latin, der skal sammenholdes med en sammenskrivning af vers fra salme 53, ligeledes på latin, der sidder foroven til højre (**fig. 2**, nr. 5). Salme 23 beskriver Guds velsignelse, mens salme 53 giver stemme til synderen, der higer efter den i førstnævnte salmes beskrevne velsignelse. Øverst, mellem to runde tekstfelter, sidder tavlens eneste danske indskrift (**fig. 2**, nr. 3, og **fig. 5**), der er et uddrag af salme 4, som modsvares i storfeltets bund af et uddrag af Davids salme 118 på latin (**fig. 2**, nr. 8). Øverst anråber salmens jeg Gud om evnen til at prise Herren, og nederst får vi den største af alle lovsange præsenteret.

Alt dette bliver indrammet af fire mundheldslignende visdomsord. Øverst til venstre i topstykket (**fig. 2**, nr. 14) og nederst til venstre i fodstykket (**fig. 2**, nr. 18), under overskriften Publian, bliver beskueren mindet om den jordiske lykkes forgængelighed, og at vores værste fjende findes i vores eget hjerte. Til højre på gavltrekanen (**fig. 2**, nr. 15) citeres den spanske humanist Ludovicus Vives (Juan Luis Vives) for en række ordsprog, der grundlæggende fortæller, at de, der sætter lid til denne verden, ikke kan opnå frelse, mens Horats citeres på basens højre side (**fig. 2**, nr. 20) for sin berømte parabel, hvor han spørger, hvordan det kan være, at den, der får en splint i øjet, straks fjerner den, mens den, der har kvaler med sjælen, ikke bekymrer sig om dette.

Tekstudvalget placerer Peder Trellund og hans teologiske medarbejder blandt de nordeuropæiske humanister og afspejler ikke alene tidens lærde sprog, tysk og latin, men også humanisternes vigtigste lærdomskilder. Bibeltekster og evangelisk bibeludlægning får således lov til at stå side om side med salmer, antik filosofi og den berømte humanist Vives. Tekstudvalget har dermed fordret en dannet beskuer, hvis de skulle kunne læses og forstås. Nok så vigtigt er det, at indskrifterne også har signaleret en bestemt form for lærdom til den, der formåede at afkode de humanistiske signaler i Trellundtavlens udvalg. Netop det bringer os videre til spørgsmålet om tavlens funktion.

---

¹³ Unnser Herr Gott pflaget bissweile zu thún wie ein Vatter wenn der erzürnet wird in der eil vom Son, so rasst er an der Erden auff was er findet auch wol eine beschiffene Rúthe unnd Steupt damit das Kind, die unpletige Rúthe aber, wirfft er darnach ins Feuer unnd behelt dem Son gleichwol in seinem Hertzen die erbschafft seiner Güter. Also zúchtiget unnser Herr Gott auch bissweilen die seinen dúrch böse Leúthe unnd erweist den zorn zeitlich an den ausserwelten / welchen er uber die Gottlosen in ewigkeit wird gehenlassen.

Tavlens funktion: Et tolkningsforsøg

Peder Trellunds tavle fungerede, som nævnt, en årrække som altertavle, men det har næppe været tavlens oprindelige funktion. Den har en formel ydre lighed med tidens alterudsmykninger, men tavlens indskrifter kredser imidlertid ikke om selve nadveren, som er det centrale tema på altertavlerne.¹⁴ Budskabet er et andet hos Trellund, hvis emne først og fremmest synes at være forholdet mellem synd og nåde. Paul Ebers centralt placerede salme (**fig. 2**, nr. 1) sætter tonen, hvor den angrende synder rækker ud efter Gud og opdager, at gudskærligheden ligger i selve det at tro. Dette tema belyses fra de omgivende felter, hvor teksterne skiftevis giver ord til synderen, der erkender sine fejl, og beskrivelser af den kærlighed, som Gud føler for mennesket. Modgang bliver dermed også adresseret som prøvelser og straf, som i feltet, hvor Gud lignes med en far, der prygl en uartig søn (**fig. 2**, nr. 7). Tavlen har derfor karakter af et meditationsobjekt, der appellerer til såvel intellekt som følelser og skal udløse selvransagelse i beskueren. Den kan opfattes som et af de tidlige, lutherske forsøg på at skabe en ny form for andagtsbillede, der er rensat for katolske konnotationer. Trellunds billedløse tavle fremstår i det lys, som et idealt stykke evangelisk kunst, der har grebet kernetanker i tidens forståelse af Luthers teologi. Først og fremmest må man således hæfte sig ved teksternes entydige fokus på troen som vej til frelse og omvendelsen som konstant mulighed for synderen. Præcis den side af den tidlige evangeliske tænkning belyses i rigt mål i samtidens teologiske skrifter, men manifesterer sig ikke med samme tydelighed i eksempelvis det kirkeinventar, som der er bevaret fra 1500-tallets anden halvdel. Tavlen giver os derfor et indblik i sider af de evangeliske teologers reformatoriske anliggende, som vi normalt ikke finder udtrykt i kunsten med samme tydelighed.

En stor del af forklaringen på dette anderledes indhold i Trellundtavlen skyldes givetvis, at normalt kirkeinventar er rettet mod menigheden som gruppe eller kollektiv. Her adskiller tavlen sig ved sin direkte appel til beskueren, og tavlens fokus på individuel omvendelse og bekendelse ligger utvivlsomt i det forhold, at den er tænkt som et privat spejl og fyrstespejl, rettet specifikt mod Frederik II. Præcis dette intime forhold mellem teksterne og kongen ligger indbygget i tavlens arkitektur. I topfeltet er kongens monogram indsat (**fig. 2**, nr. 13) under gavlfeltet (**fig. 2**, nr. 12, og **fig. 6**), der bærer teksten "Hvis ikke Herren bygger huset, er bygmesterens arbejde forgæves."¹⁵ Altså et citat fra salme 127 og sammenhængen er klar, for bygmesteren, hvis arbejde ikke må være forgæves, kan ikke være andre end Frederik II, der skal bygge sit kristne regimente med Gud i tankerne. Det er

---

¹⁴ Tekstaltertavlernes indskrifter findes behandlet i Diederichs-Gottschalk 2005.

¹⁵ Nisi Dominus aedificaverit domum, in vanum laboraverunt, qui aedificant eam.

hans pligt som fyrste, og selvransagelsen skal sikre, at han fastholder sig selv på dette udgangspunkt. Denne fastholdelse kan ske gennem studiet af tavlens citater, der bliver et prisme, som tillader kongen at studere sig selv og genkende sin egen synd.

Hvordan tavlen oprindeligt har været tænkt anbragt, ved vi som sagt ikke, men et studere- eller bedekammer synes oplagt. Ikke mindst fordi man kan genfinde tavlens funktion og indhold i den rumindretning, som vi kender fra Christians IV's bedekammer på Frederiksborg Slot, afsluttet i begyndelsen af 1620'erne.¹⁶ Her, i det private kammer, lod kongen sin rumudsmykning adressere fromhed og ydmyghed, baseret på fortællinger fra Bibelen samt ikke mindst gennem det for os i dag mest prægnante billede, nemlig fremstillingen af kongen iklædt ligklæde foran Kristus.¹⁷ Peder Trellunds tavle hører til i samme regi, det vil sige som andagtsobjekt, der kunne minde kongen om forskellen mellem den ydre værdighedsperson og det indre menneske, den indre Adam, som Luther kalder det, der ikke har frigjort sig fra synden.¹⁸

Det er imidlertid karakteristisk og tankevækkende, at Christian IV's bedekammer var rigt udsmykket med billeder af Pieter Isaacs og andre indkaldte kunstnere. Andagtsobjektet var dermed her en billedlig visualisering. Sådan er det ikke hos Trellund, hvis tavle slutter sig til den billedkritiske strømning i det lutherske, som styrkedes i slutningen af 1500-tallet i takt med calvinismens fremmarch i Tyskland i 1570'erne. Dermed ikke sagt, at Trellunds tavle er båret af såkaldte krypto-calvinistiske tendenser – indholdet afspejler som allerede nævnt kernelutherske idéer, men den sår afgjort tvivl ved billedets rolle i den private andagt. En nær parallel til tanken bag Trellunds arbejde kan således findes i *Den danske Psalmebog* af Hans Thomissøns fra 1569, hvor Niels Hemmingsens salme "Christi Kaarssis daglige Brug" kan trækkes frem som en meditation, der i salmebogen er ledsaget af en illustration af et tomt (altså billedløst) kors, i hvis centrum "Troen" står skrevet.¹⁹ Ordet er dermed det, der skal få den troende til at indprente sig korset, og på den led forstå hvad korset betyder. For Martin Luther var billedets status som hjælpemiddel i tilegnelsen af Bibelens budskab acceptabelt, men ideelt set overflødigt. Netop dette forhold tog de første evangeliske fyrster til sig og udsmykkede deres hofkapeller med begrænsede billeddekorationer, hvor ordet i stedet blev det bærende.²⁰ Dermed signalerede fyrsten til sine omgivelser, at han havde

---

¹⁶ Johannsen 2010 (c).

¹⁷ Kongen var oprindeligt, jf. N. L. Høyens beskrivelse fra 1831, iklædt kroningsdragt. Jf. Johannsen 2010 (c), 93–96.

¹⁸ Se denne tematik udfoldet hos Lichtenberger 2004.

¹⁹ Thomissøn 1569, 81–82; se også Bach-Nielsen 2000.

²⁰ Johannsen 2010 (a); Johannsen 2010 (b).

forstået budskabet og ikke behøvede de pædagogiske krykker, som billedet var for dem, der var svage i tro og dannelse. Præcis samme strategiske selvhævdelse udnyttede både Frederik II og Christian IV også i deres kapeller, og det er tydeligt, hvordan de primært tekstbårne kirkeudsmykninger spredte sig fra kronens kapeller til kongemagtens nærmeste folk, der lod deres egne landsbykirker udsmykke i samme udtryk for dels at bevise, at også de havde forstået det lutherske budskab, og samtidig at vise deres loyalitet til kronen og den nye evangeliske kirkeordning.²¹ Trellunds andagtstavle taler ind i denne sammenhæng; den fungerer på egne præmisser som meditationsobjekt, men den har samtidig også tjent som en indforstået ytring overfor kongen, der naturligvis ikke havde brug for en billedudsmykning at støtte sig til. Peder Trellund og hans teologiske rådgiver eller samarbejdspartner udviste med andre ord både sans for tidens tendenser og sans for hofkulturens sociale koder.

Konklusion

Det er ikke så sært, at Peder Trellunds tavle i Nationalmuseets samlinger har været vanskelig at fortolke, endsige indpasse i en bestemt sammenhæng, fordi den rejser flere modstridende forhold. Den ligner en altertavle, men kan næppe være tænkt til et alter. Den er givet til kongen, men funktionen er ikke åbenlys. Den er tydeligvis et stykke fornemt kunstarbejde, men fordi den ikke bærer billeder, er den stort set forblevet upåagtet i den kunsthistoriske forskning.

Vi ved, at tavlen var en gave til Frederik II, og betegnelsen “prøveklud”, for at bruge Otto Norns ord, er næppe helt urigtig for så vidt, at Peder Trellund utvivlsomt ønskede at vise sine kundskaber til kongen, men som det forhåbentlig fremgår af artiklen, har tavlen haft en funktion som andet og mere end blot et præsentationsstykke. Den er et intelligent andagtsredskab, der udtrykker tidens toneangivende teologiske tendenser. Den er et lærd hjælpemiddel beregnet til brug i den private fromhedsudøvelse. Om Frederik II nogensinde benyttede tavlen sådan, endsige om han fik den opstillet i et af sine kapeller eller private studerekamre, ved vi ikke. Vi ved heller ikke, hvordan tavlen fandt vej til Højbjerg Kirke, men forståelsen af dens teologiske betydning er tydeligvis med tiden gået tabt. Til gengæld kan man konstatere, at det siden tavlen kom til museet, navnlig har været tekstfelternes visuelle virkning, der har gjort indtryk. At det er Peder Trellunds kundskaber som mesterkalligraf, der fortsat huskes i dag, ville utvivlsomt glæde skolemesteren fra Ribe og hans teologiske ghostwriter.

---

²¹ Jürgensen 2013. Temaet: Frederik II som den lærde konge diskuteres i Grinder-Hansen 2013, 168–177.

Litteratur

- Bach-Nielsen, Carsten 2000, "Kors, krucifiks og krumspring: Lidt om 1500-tallets varsomhed med billeder", *ICO* 3, 20–30.
- DK: *Danmarks Kirker* 1933–, København, Herning.
- Diederichs-Gottschalk, Dietrich 2005, *Die protestantischen Schriftaltäre des 16. und 17. Jahrhunderts in Nordwestdeutschland: eine kirchen- und kunstgeschichtliche Untersuchung zu einer Sonderform liturgischer Ausstattung in der Epoche der Konfessionalisierung*, Regensburg (*Schriften zur Kunst und Kultur im Protestantismus* 4).
- Grinder-Hansen, Poul 2013, *Frederik 2. – Danmarks renæssancekonger*, København.
- Hondorff, Andreas 1572, *PROMPTVARIVM EXEMPLORVM. Das ist: Historien vnd Exempelbuch (...)*, Frankfurt.
- Jensen, Chr. Axel 1951–1953, *Danske adelige Gravsten fra sengotikens og renaissancens tid: Studier over værksteder og kunstnere*, København.
- Johannsen, Hugo 1998, "Peder Trellund", *Weilbach. Dansk Kunstnerleksikon*, ed.: Sys Hartmann, København, 8, 365–366.
- Johannsen, Hugo 2010 (a), "The Protestant Palace Chapel. Monument to Evangelical Religion and Sacred Rulership", *Masters, Meanings & Models*, eds.: Michael Andersen, Ebbe Nyborg & Mogens Vedsø, København, 33–53.
- Johannsen, Hugo 2010 (b), "The Writ on the Wall. Theological and Political Aspects of Biblical Text-Cycles in Evangelical Palace chapels of the Renaissance", *Masters, Meanings & Models*, eds.: Michael Andersen, Ebbe Nyborg & Mogens Vedsø, København, 55–69.
- Johannsen, Hugo 2010 (c), "The Humble King. On a lost Painting from Christian IV's Oratory in the Chapel of Frederiksborg Castle", *Masters, Meanings & Models*, eds.: Michael Andersen, Ebbe Nyborg & Mogens Vedsø, København, 89–115.
- Jürgensen, Martin Wangsgaard 2013, "The Arts and Lutheran Church Decoration: Some reflections on the myth of Lutheran images and iconography", *The Myth of the Reformation*, ed.: Peter Opitz, Göttingen (*Refo500 Academic Studies* 9), 356–381.
- Lichtenberger, Hermann 2004, *Das Ich Adams und das Ich der Menschheit: Studien zum Menschenbild in Römer 7*, Tübingen.
- Norn, Otto 1963, "Ripensiske patriciere: Epitafieportrætter fra renæssance-tiden", *Festskrift til Astrid Friis*, eds.: Svend Ellehøj, Svend Gissel & Knud Vohn, København, 172–184.
- Norn, Otto 1975, "Ord og Billede", *Nordiske Studier. Festskrift til Chr. Westergaard-Nielsen*, eds.: Johs. Brøndum-Nielsen, Peter Skautrup & Allan Karker, København, 195–208.

Nyborg, Ebbe 1991, “Lektorieprædikestole og katekismusaltertavler. Om inventarfornyelser i de sydvestjyske kirker i reformationsårhundredet”, *Tro og bilde i Norden i Reformasjonens århundre*, eds.: Martin Blindheim, Erla Hohler & Louise Lillie, 223–252.

Thomissøn, Hans 1569, *Den danske Psalmebog*, København.

Illustrationer

Fig. 1. Peter Trelunds tavle fra 1586 i Nationalmuseets samling. Foto: Arnold Mikkelsen 2017.

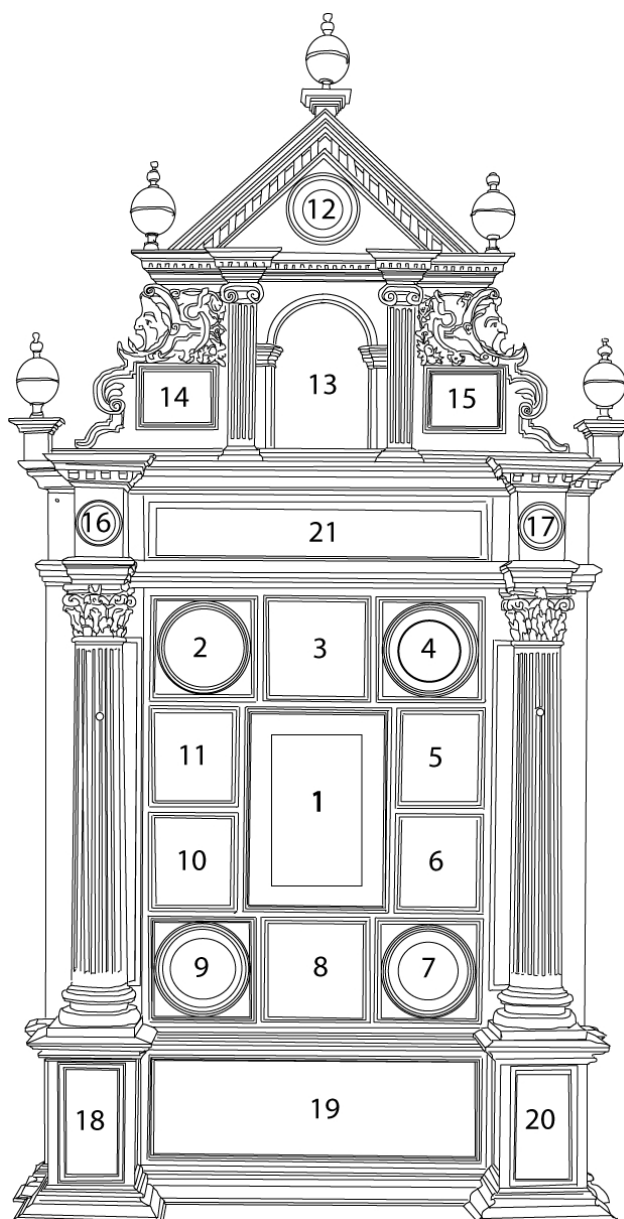

Fig. 2. Skitse af Peter Trellunds tavle med angivelse af de enkelte citaters placering: 1. Paul Ebers hymne “Wenn wir in höchsten Nöten sein”, 2. Augustins *Epistula* CXCIX, 3. Uddrag af salme 4, 4. Bibelcitát (Esajas 53, 5-7), 5. Sammenskrivning af vers fra salme 53, 6. Augustins udlægning af salme 73, 7. Augustins kommentar til salme 109, 8. Uddrag af salme 118, 9. Bibelcitát (Ezekiel 18, 22), 10. Uddrag af salme 23, 11. Citát fra *De vera inuocatio* tilskrevet Augustin, 12. Uddrag af salme 127, 13. Frederiks d. 2s monogram, 14. Mundheld tilskrevet “Publian”, 15. Ordsprog tilskrevet Ludovicus Vives, 16. Giverindskrift samt årstallet 1586, 17. Indskrift om tavlens gudelige indhold, 18. Mundheld tilskrevet “Publian”, 19. Sekundær indskrift om tavlens renovering 1719, 20. Parabel af Horats, 21. Tomt felt. Tegning: MWJ 2017.

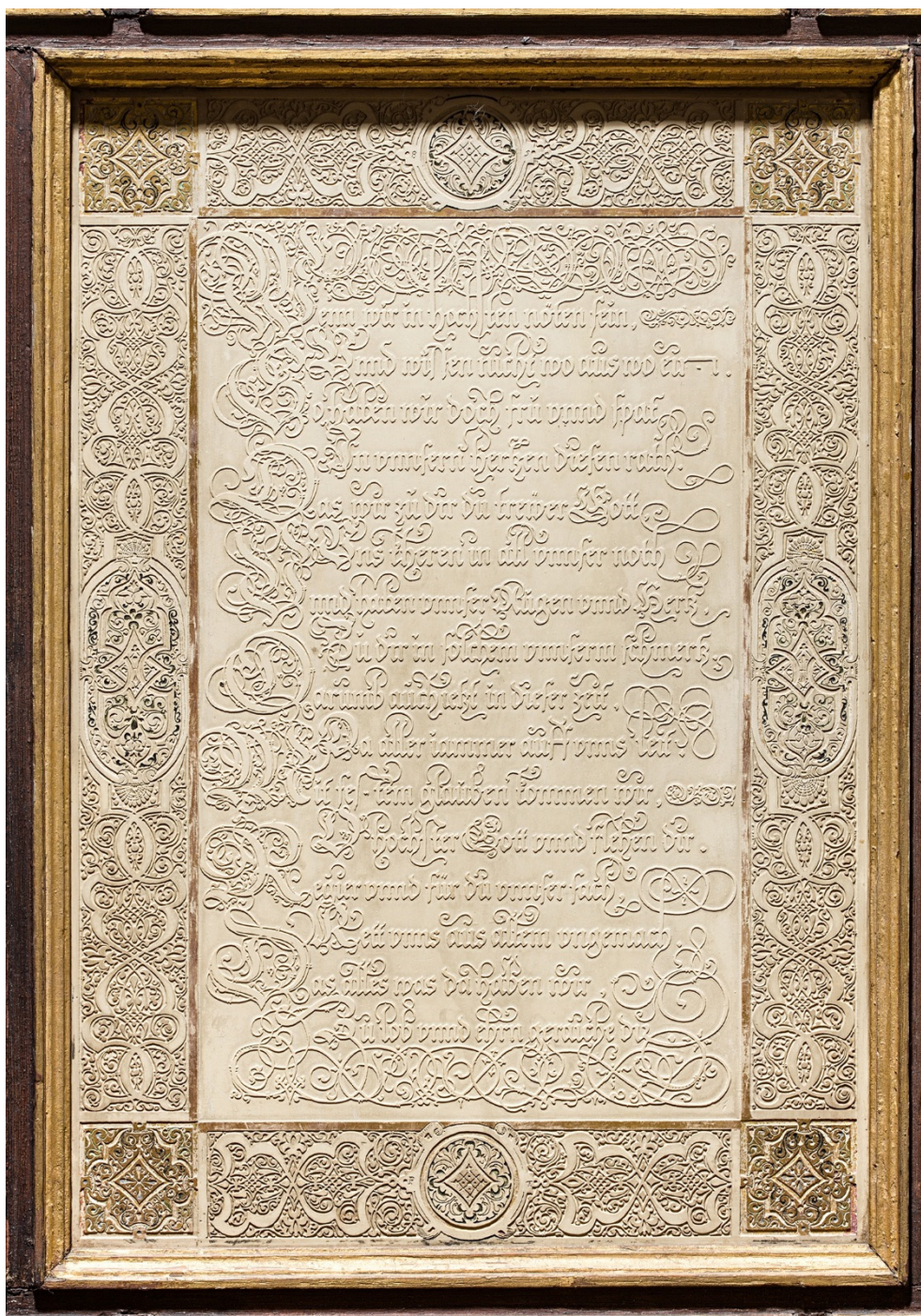

Fig. 3. Midterfeltet på tavlens storfelt med tekst fra Paul Ebers hymne “Wenn wir in höchsten Nöten sein” fra 1560. Foto: Arnold Mikkelsen 2017.

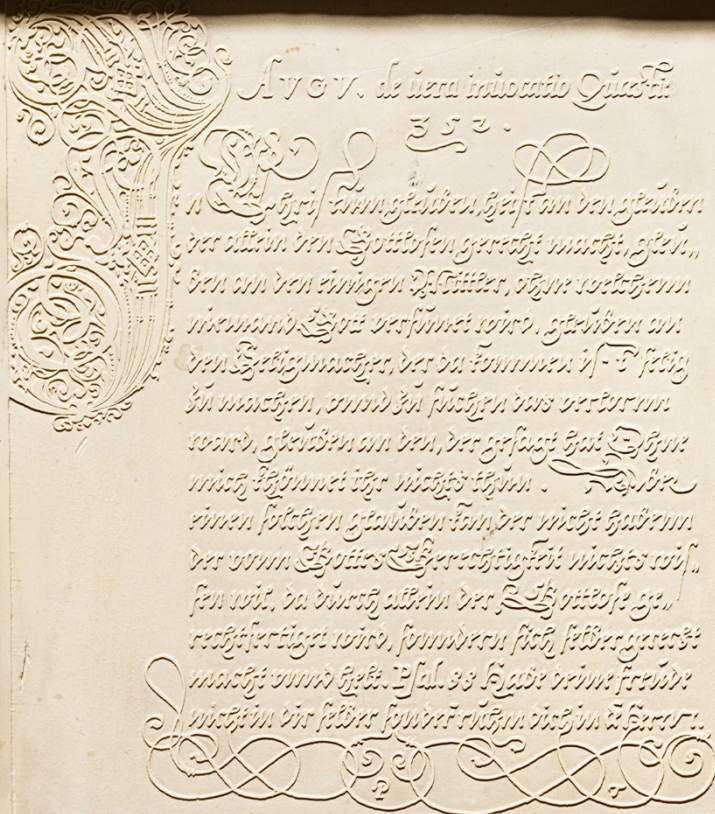

Fig. 4. Indskrift med titlen *De vera inuocatio*, tilskrevet Augustin. Foto: Arnold Mikkelsen 2017.

Fig. 5. Tavlens eneste danske indskrift, der er et uddrag af salme 4. Foto: Arnold Mikkelsen 2017.

Fig. 6. Tavlens øverste felt med et citat fra salme 127. Foto: Arnold Mikkelsen 2017.